

Napazaudēt tū taceņu, kas vad iz mežu

Par tū, ka cylvāks dora sovu sirds lītu, nūteikti līcynojs, ar kaidu aizrauteibu i degsmi jis par jū stuosta. Aizrauteigais stuostejums i milzeigais informacejis apjums, ar kū ir gotovs daleitis Ritvars Točs pat saleidzynuši nailgā sarunā, ir apstyprynuojums tam, ka tys, kū jis dora, ir eistyn juo sirds dorbs. Modūnis nūvoda Borkovā Ritvars jau deveitū godu darynoj vylnu nu kūku i augu.

Divdesmit divejis kūku vylņys

Īeimūt muojenā, kurā Ritvars īreikuojs nalelu nu kūkim īgiustamuos vylņys i nu vylņys darynuotu dorbu ekspoziceju, gaiss syltai smuordoj piec kūksnis i zeīļu kopejis, ar kuru teiku tyuleņ pacīnuota. Dzierīns ir soldons i tumeigs – ni minis nu seivuma. Ritvars lobpruot doloos ar padūmu – lai zeīļu kopeja byutu garšeiga i soldona, zeilis juokaļtej vysmoz četrus mienešus – lai grab īkšā – i tikai tod juoizlūba i juoapgrauzdej. Kū ilguok izkaļteisi, tū soldonuoka byus. I tyuleņ pībylst: «Nu zeilis var vysmoz 15 dažaidus iedīņus pagatavuot – maizis, capumus, soldūs, ari kvasu i olu. Zeīļu kopeja byutu juodzer ikdīnā, veseleibai – lai bareibys vodu izteira, boguotynojs organismu ar mīcvīlom.»

Ritvars jau pa dzimšonai ir barkavīts, dzeivoj i dorbojās tāva sātā. Sovulaik pabeidzs Rēzeknis muokslys vydskolu, bejs keramikis, bet nu 2014. goda juo dorbs i aizaraušona ir tekstilmuoksļa, precīzuok, – šķīdrys jeb vylņys īgiušona nu kūkim i augim.

Īrūsme pīsavērst tai lītai nuokuse šķītamai nateišom 2014. goda suokumā, i burtiski mieneša laikā savuokti niu ekspozicejā radzamuos 22 kūku i augu vylņys paraugi. Kūpumā dobā asūt 35 nu augu īgiustamys vylņys, jei nasūt dabojama viņ nu alkšņim i nu bārza, ari nu kļova īgiustama gryušai.

Sarunys laikā Ritvars vairuokkuort uzsver, ka vysa informaceja par tū, ka patīsi i kai tīši senejūs laikūs ļauds darynuojuši drēbis – brunčus, vyllainis, kraklus, kamzūlus, vainagus, zečis, cymdus i tt. – i cytus tekstilizstruoduojumus nu kūku, atrūnama dainuos, kurys jis pats ir pamateigi izpietiejs. Jau ūtru godu jis struodoj pi gruomotys, kas byušūt bīza i kurā smolkai byus apraksteits vyss par kūku vylnom – kū vierpe, aude, kū kotrs kūks deve veseleibai, kaidi iedīņi, dzierīņi dareiti, pīvīnojūt dainys saleidzynuojumam.

Škipsneņu pi škipsnenis

Ritvars lobpruot doloos sovuos zynuošonus, brauc iz meistarklasem i uzjem interesentus pi sevis – amatu apgiut naasūt gryuts, kotram pa spēkam. Cylvāku daudz brauc vērtīs taida breinuma kai kūku vylna, trokuokais bejs 2020. gods, kod guojuši pa pīci lelī autobusi dīnā i par godu uzjimt gondreiz 21 tyukstuša interesentu, ar lekcjom i meistarklasem ari apbraukta voi vysa Latveja.

Vierpšona i aušona gon nanūteik ar rateņu i stellem, bet gon iz speciali veidotim dieleišim i rāmeišim. Ritvars veikli nūdemonstrej, kai vierpjama vylna iz dieleiša: «Redzi – tīlik škipsneņu īkšā zam tapenis, lai nikur naaizmyuk, i tod it iz prīšku prūm nu sevis. Uztaisa taidu kai dīdzeņu, izrullej nadaudz – lai nūsastīgroj. Lai pagarynuotu, atrytnoj valā i poša dzeipara vyduceitī līk īkšā jaunū škipsneņu. Tai turpynoj vērpēt, cikom nu tapenis da tapeņai, i vyss – gotovs, var taiseit audumu.»

Aušona nūteik dažaidu izmāru rāmjūs – piec vajadzeibys. Tīkmār filcātam audumam pīni šyn pi pīnis ar bārza kūka adateņu, pīaudzejūt leidz vajadzeigam garumam i tod nu sirds izklapej.

Kotram kūkam sovi procesi

Audumu izplateibys ziņā pyrmā vītā bejuse nuotre, ūtrā – kuorkls, trešā – veitūls. Nuotris vylnai vuoc pavasarī – sausys salosa kiulūs, saberž, izsukoj i sanuok skaista vylna. Tīkmār nīdru vylna īgiustama, sasukojūt vylku vuolis vylnu kūpā ar nīdru i nuotris vylnu. «Formula atrūnama skaistā, garā dainā par tū, kai vylku vuole brauce preceibuos pi nīdreitis i nuotre beja par savedieju.» doloos meistars.

Ar kūkim gon tik vīnkuoršai naasūt – kotram kūkam sovs process, bet vyssmolkuokuo vylna īgiustama nu piersta rasnuma zareņu. Kaidam šķīdra ir gotova pīcūs minotūs, cytam pusūtra voi diveji godu ļoļauņ nūryugt upē voi muorkā, voi mežā, bet vysim procesim pamatā ir iudins. Par kotru kūku jam ir tik daudz kuo stuosteit, ka vasalys dīnys byutu par moz.

Palākuo kuorkla audums, pīmāram, ir na tikai gleits, bet ari cīš veseleigs, pasateicūt juo myzā asūšajai acetilsalicilskuobei jeb aspirinam – «tovs kamzūls ir ari tovs uorsteituojs,» soka Ritvars. Ka palākajam kuorklam vajag pusūtru godu aizryugt, tod boltajam kuorklam vylna īgiustama pīcu minotu laikā – zīmā, kod ir sarma kūkūs: «Nūcierš, nūjem boltū šķīdru, izmozgoj meikstā leita voi snīga iudinī, izkaļtej i gotovs – vierp i auž boltys jūstys.»

Vyssyltuokais i bleivuokais audums ir ūzulam, nu tuo taisa filča cymdus, zečis, capuris. «Ūzulam ir taida īpatneiba, ka jis cīš lelu syltumu dūd – uzvalk cymdu rūkā i rūka cap kai ponnā. Ari pa snīgu brīnūt ar ūzula filčim, kuoja nikod nasaļs, bet vīnlaikus ari nasveiss. Ka leluoks sols, ūzuls tai ka atsadzeivoj i izdola syltumu. Bet zeīļu vainadzeņš beja leluokais meitys gūds, zeilis simbolizēja augleibu i puorticeibu,» Ritvars paruoda poša darynuotū krūni i eisumā īskicej juo gatavuošоныs procesu: «Suokumā sataisa raibū ūzula vylnu, piec tam pajem nalelu bārza tuosteņu, nūjem sev izmāru i tod iz tuos tuostenis pyn ūzula stričus, pīnei cauri durūt, savalk cik kuortu gryb – sešys voi divpadsmīt, voi cytu skaitu. Tod tū filcu izlīk iz blučeiša i izklapej, bet jau gotovu rūtoj, ar boltim nuotris dīgim izšiunūt zeimis, i nūbeigumā augšā pīšyn iz līpys dīga savārtys zeilis. Vēl apdarynoj ar ūzula vilneņu, i vyss – krūns gotovs. Re, kai zeilis grab. Tautu meitu vede prūm nu sātys kuožu dīnā, zeilis viņ grabēja. Krūņi varēja byut lūti masīvi, leidz pat divim kilogramim.»

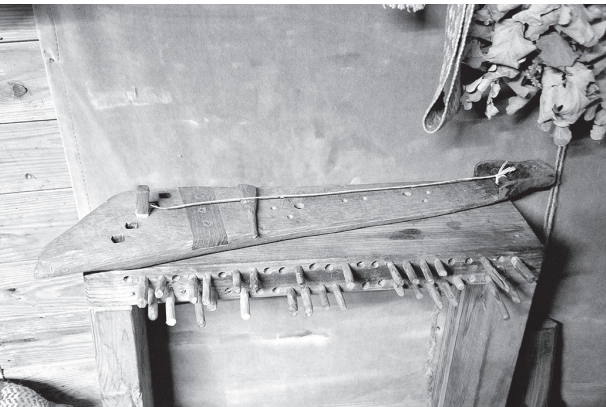

Vainagi taiseiti ari nu cytu kūku – uobelneicys, veitūla, līpys. Nu līpys darynuotys ari capuris veirim: «Saveja stričus, ar bārza odotu sašyva, apleik līpys myzys steipeņa, iz bluča paklapej ar kūceņu – leitovys cauri nalej i byus cīta kai bruņa. Izūderej ar meikstu līpys vilneņu, nu auduma suonūs pīstyprynoj aizsorgus pret vieju i gotova ca-

pure – vysam myužam. Bet itei ir voska druona, nu juos taisa audumus biškūpeibai, ari dainuos ir pīmyņāti «vaska cimdi rūceņā» – taisi cik ratu gribi, bite nadzeļ. Labi der ari piertim kai pakluojeņi.»

Nu ūša saīt dzaltoneigs audums, bet lūti cimperleigs kūks asūt – vylna nu juo dabojama pavysam eisu šalteņu pavasarī «suņa laikā, kod leitovys i snīgi kiust, tod myza, kas divejus godus guliejuse, pībrīst i var īvuokt šķīdru.»

Bet poša veseleiguokuo vylna īgiustama nu apsis kūka – uorstejūt vyaidus īkaisumus, ari steigys kūklei sanuok skaneigys nu apsis: «Ogruok jau tai navarēja dabuot metala steigu jebkurā molā, mežā. Tod nu taisēja puorsvorā nu kūkim, ari dainuos apraksteits, kai skaņ kotra kūka steiga. Uztaiseit steigu pavysam uotri i vīglai – salīk lenteitis kūpā, ar vosku īrīvej, nūbrauc, izspaida i gotova. Lūti skaneiga kūkleite saīt,» soka amatnīks i nūdemonstrej, kai skaņ iz poša darynuotys ūzula kūka kūklis poša veita steiga. Skaņ labi. Varūt dabuot dažaidus tūņus – ari labi augstu voi zieleigu kai vijūlei. Vysskaneiguokuos steigys asūt veitūlam, bet darynuotys ari nu boltuo i palākuo kuorkla, līpys, gūbys, apsis i ūzula.

Vīnu lītu gon meistars uzsver, ka vylņys darynuošonai cīš svareigi īvāruot mieneša fāzis – lapinīkus kūkus lobuok vacā mienešī guozt (prūtams, ka dobā vieja nūlauzts, derēs jebkura mieneša), bet šķīdra nūteikti juomozgoj vacā mienešī, tod vylna byus meiksta, skaista, jaunā mienešī mozgojūt, byušūt raupja kai žilka.

Kūks apgierbs, pabaruos i izuorstēs

Ritvars nu kūkim na tikai audumu taisa, bet ari iedīņus i dzierīņus gatavoj. Ka zeīļu kopeja byus kotram dzierdāta i, lūti īspiejams, ari dzarta, tod kūku capumus gon retais byus pagāršuojs. Milti teik īgiuti nu ūzula zeīļu, malnalkšņa, boltalkšņa, lozdys i kļovys myzu. «Piersta rasnuma šmaugys reiksteitis nūgrīž, sakosa mizeņu, izkaļtej i samaļ myltūs. Iz kilograma itaidu myltu līk vīnu sakultu ūlu, pīlīk kluot mada karūti i paceņu svīksta. Kuorteigi izmaisa, patur vāsumā, lai sasavalk masa, i cap 150 grādūs cepeškruosnī,» ar recepti doloos Ritvars i pacīnoj ar zeīļu, malnalkšņa i lozdys capumim – par gorduokajim atrūnu nu lozdys captūs.

«Ka dzeivis skūlai izīt itai cauri, bodā nanūmiersi – zynuosi, nu kuo var izcept deveņu veidu maizis,» nūsoka Ritvars.

Taipat jis nu kūku vylņys darynoj ari dažaidys praktiskys līty – jūstys i taidys kai plāksneitis, ceļim uzlīkamys saitys, nu ūzula opovūs līkamuos zūleitis syltumam i lai kuojis nasveist, tok uzsver: «Var vyskaut kū nūpierkt, bet vyslobpruotuok es pavuicu, lai var sātā kotrs pats taiseit – i vylnu īgiut, i dieli vierpšonai uztaiseit, savērpt dzeiparu i nūaust, kū vajag – vīnreiz paruodi, i byus vysam myužam,» i sarunys nūslāgumā nūvielej ikvīnam: «Apdūmuot tū myusu senū dzeivis veidu, kū myusu tauta ogruok dzeivuoja. I nikod napazaudēt tū taceņu, kas vad iz mežu – ka tū taceņu saglobuosi, nikod napazussi. Kūks ir pats golvonaiss, juo navajag aizmierst – jis tevi i apgierbs, i pabaruos, i veseleibu dūs.»

Janys Skrivļys-Čeveris foto

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Napazaudēt tū taceņu, kas vad iz mežu» saturu atbild SIA «Vietējā».

MAF
Mediju atbalsta fonds